

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента

Довгополої Людмили Іванівни

на дисертацію **Суднікова Євгена Олександровича**

**«Формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у
зкладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 –
«Освіта/Педагогіка» – за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. На сьогодні цифровізація є одним із стратегічних завдань для нашої країни загалом і ключовим напрямом трансформації освіти зокрема. Умови інформаційного суспільства зумовлюють необхідність підготовки фахівців, здатних ефективно працювати в середовищі безперервно зростаючих інформаційних потоків, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Систематичне використання яких відповідає потребам ХХІ століття, адже зростає роль спеціалізованої освіти, яка забезпечує набуття компетентностей у відповідній сфері та спрямована на поглиблену професійну підготовку, самореалізацію та опанування нових технологій, зокрема ІКТ. Адже саме вони стали невід'ємною складовою фахових компетентностей, що забезпечують своєчасне й результативне виконання професійних завдань.

На сучасному етапі розвитку освіти актуалізується проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів закладів спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Зазначена необхідність зумовлена вимушеним переходом закладів освіти до дистанційної та змішаної форм навчання внаслідок карантинних обмежень і воєнної агресії Російської Федерації проти України, а також процесами цифрової трансформації освітньої системи України. У сукупності окреслені чинники посилюють потребу в ґрунтовному науковому дослідженні означеної проблеми.

Значущість теми дослідження зумовлена низкою ключових чинників, які виділяє дисертант у процесі наукових пошуків, а саме:

- цифровізацією сучасного військового середовища, оскільки сучасні Збройні Сили дедалі більше використовують ІКТ (системи управління військами, розвідки та управління безпілотними літальними апаратами);

- оперативністю і точністю прийняття рішень, адже офіцер, який володіє ІКК, здатен швидше аналізувати великі обсяги інформації, застосовувати цифрові карти, засоби комунікації та аналітики для прийняття рішень у реальному часі;

- кіберзагрозою та інформаційною безпекою, що в умовах повномасштабного вторгнення відіграє важливу роль, щоб майбутній офіцер не лише користувався ІКТ, а й розумів принципи інформаційної безпеки, протидії кіберзагрозам, умів захищати інформаційні ресурси;

- професійною адаптацією до вимог сучасного війська, яка забезпечується шляхом формування ІКК ліцеїста у закладі спеціалізованої середньої освіти військового профілю, що забезпечує його кращу готовність до навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти та подальшій службі в умовах високотехнологічних Збройних Сил.

Актуальність теми рецензованого дослідження доводить і те, що дотепер відсутні спеціальні дослідження присвячені формуванню ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, як однієї з ключових компетентностей.

З огляду на це, вважаю, що тема дисертаційного дослідження Суднікова Євгена Олександровича є достатньо аргументованою та актуальною.

Щодо ступеня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, варто зазначити, що дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи шифр «Технології-ДН», (державний обліковий номер: 0223U003920),

(інв. № 12371), та відпрацьовано в науковому центрі дистанційного навчання Національного університету оборони України.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету оборони України (до 2023 р. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського) (протокол № 1 від 30 січня 2023 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології при Національній академії педагогічних наук України (протокол № 1 від 14 березня 2023 року).

Обґрунтованість наукових положень дисертації є достатньо переконливою. Дослідження здійснювалося у період 2023–2025 років і охоплювало два взаємопов'язані етапи науково-педагогічного пошуку. Упродовж усіх етапів було використано комплекс оптимальних методів науково-педагогічного дослідження, які взаємно доповнювали один одного та дали можливість організувати педагогічний експеримент на високому науковому рівні, здійснити виважену перевірку значущості отриманих результатів. Серед них: теоретичний аналіз літератури, аналіз й узагальнення сучасного педагогічного досвіду, опитувально-діагностичні та обсерваційні методи, педагогічний експеримент із обробкою його результатів методами математичної статистики.

Науковий апарат дослідження сформульовано коректно. Дисертант чітко визначив актуальність теми, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, окреслив завдання пошуково-експериментальної роботи.

Структура дисертації, що охоплює три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і додатки, є логічною та обґрунтованою, а її складові характеризуються внутрішньою взаємопов'язаністю.

Стиль і мова дисертації відповідають вимогам наукового викладу. Робота написана методично грамотно, з дотриманням норм орфографії та стилістики.

Незаперечною є **наукова новизна дисертаційної роботи**. Її аналіз дозволяє відзначити, що особливим досягненням дисертанта є розроблена та обґрунтована *модель* формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, що охоплює взаємопов'язані, взаємозумовлені та послідовні цільовий, змістовий, методичний та діагностувальний блоки; розроблена та обґрунтована *авторська методика* формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, що здійснено шляхом конкретизації та адаптації її мети, завдань, змісту, форм організації навчання, методів навчання, видів навчальних занять і засобів навчання, які системно, контекстно та послідовно застосовуються та реалізуються на ціннісно-мотиваційному, формувальному та завершальному етапах. До наукової новизни одержаних результатів відносимо удосконалені *критерії та показники* формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю: ціннісно-мотиваційний; інтелектуальний; інформаційно-технологічний; поведінково-діяльнісний; суб'єктний; подальший розвиток змістового наповнення *поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю»*, що здійснено шляхом конкретизації та доповнення.

Вагоме **практичне значення одержаних результатів** має розроблена модель формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю та реалізація спеціалізованого інтегрованого курсу «Інформаційно-комунікаційні технології в навчальній діяльності ліцеїстів».

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. Результати наукового дослідження Суднікова Євгена Олександровича відображено в 15 публікаціях, серед яких: 5 статей у наукових фахових періодичних педагогічних виданнях України (з них 5 – одноосібних); 10 у збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах і форумах України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із анотації українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (293 найменувань, із них 84 – закордонних), 8 додатків на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 284 сторінки, основний текст – 179 сторінок. Робота проілюстрована 29 таблицями, 15 рисунками та 2 формулами.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Проведена експертиза доводить, що структура дисертації Суднікова Євгена Олександровича, а також логіка і послідовність викладу тексту відповідають розв'язанню поставлених завдань дослідження.

У *Вступі* аргументовано актуальність дослідження, окреслено сучасний стан проблеми, визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано основні завдання, обґрунтовано методологічні та теоретичні засади, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх упровадження та апробацію, а також зазначено структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* «Формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю як педагогічна проблема» дисертантом розкрито теоретичний аналіз досліджуваної проблеми. На особливу увагу заслуговує авторська інтерпретація *ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю* (інформаційно-комунікаційна навченість та здатність використовувати потенціал інформаційно-комунікаційних технологій, опанування яких дозволить ініціювати, планувати, виконувати й рефлексивно оцінювати навчально-пізнавальну та практико-орієнтовану діяльність у цифровому середовищі, відповідно до етичних, правових і безпекових вимог військової освіти) з виокремленням п'яти її компонентів: *ціннісно-мотиваційного* (характеризується наявністю у ліцеїстів позитивного ставлення до інформаційно-комунікаційної компетентності і засобів інформаційно-комунікаційних технологій, мотивації до використання засобів

інформаційно-комунікаційних технологій у своїй навчальній діяльності, ціннісних орієнтацій та інтересів як суб'єкта інформаційного суспільства), *інтелектуального* (характеризується наявністю у ліцеїстів знань, необхідних для успішного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній та інших сферах діяльності), *інформаційно-технологічного* (характеризується здатністю ліцеїстів використовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності, спілкуванні та формуванні як суб'єкта інформаційного суспільства), *поведінково-діяльнісного* (характеризується наявністю у ліцеїстів практичних умінь і навичок, необхідних для ефективного використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у різних ситуаціях поведінки та діяльності), *суб'єктного* (характеризується сукупністю особистісних і суб'єктних якостей, що визначає ступінь залученості та активності ліцеїстів у освітньому процесі та становлення його суб'єктом із використанням інформаційно-комунікаційних технологій).

Дисертантом здійснено аналіз сучасного стану сформованості ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, що підтвердив необхідність розвитку теоретичної підготовленості та практичної здатності застосування ІКТ, що забезпечуватиме їм успішне оволодіння знаннями як суб'єктів навчальної діяльності в інформаційному суспільстві.

Загалом, перший розділ дисертації виконує функцію науково-методологічної основи дослідження: він системно структурує проблемне поле, узагальнює сучасні наукові підходи та водночас обґрунтовує авторську концепцію, що визначає напрями подальшого емпіричного аналізу.

У *другому розділі* «Педагогічне моделювання формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю» дисертантом теоретично обґрунтовано та спроектовано модель формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Основними її блоками є *цільовий* (містить мету та підпорядковані їй основні завдання щодо

формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю згідно з провідними положеннями системного, інформаційного, компетентнісного, контекстного, суб'єктного підходів); *змістовий* (містить положення про компоненти інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів; вимоги до її формування з врахуванням сучасних досягнень у психолого-педагогічній і методичній галузях, інформаційній сфері; сприяє послідовності і безперервності формування системи їх інформаційно-комунікаційних знань); *методичний* (визначає методи, форми та засоби організації навчання, основою блоку є авторська методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю); *діагностувальний* (містить критерії і показники діагностування сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю; *рівні її сформованості* (низький, задовільний, достатній, високий).

Описано авторську методику щодо формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю яка містить *ціннісно-мотиваційний, формувальний, завершальний* етапи її становлення. Основу її реалізації склав інтегрований курс «Інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності ліцеїстів» відповідно до авторської навчальної план-програми.

Дисертантом виокремлено критерії та показники діагностування сформованості ІКК ліцеїстів: *ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, інформаційно-технологічний, поведінково-діяльнісний та суб'єктний*.

Отже, аналіз зазначених критеріїв і показників діагностування сформованості ІКК ліцеїстів закладів спеціалізованої середньої освіти військового профілю свідчить: по-перше, про рівень і глибину усвідомлення дисертантом проблеми дослідження; по-друге, про його системні знання щодо респондентів; по-третє, про наявність діагностичної компетентності у процесі

організації та проведення діагностичних процедур у межах науково-педагогічного експерименту.

У *третьому розділі* «Організація та статистичне обґрунтування результатів експериментального дослідження щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю» дисертантом описано процес проведення формувального етапу педагогічного експерименту, який передбачав упровадження та апробацію моделі та авторської методики формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. За отриманими результатами формувального етапу педагогічного експерименту присутній позитивний вплив на динаміку формування ІКК ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю в ЕГ у порівнянні з КГ. Відповідно, кількість ліцеїстів з достатнім рівнем сформованості ІКК зросла на 15%, високим – на 9%. Водночас, зменшилась кількість ліцеїстів із низьким рівнем сформованості ІКК на 13%, задовільний – на 10%. Достовірність отриманих результатів забезпечено застосуванням методів статистичної обробки даних, що виявили суттєві відмінності між вхідними та вихідними показниками.

Важливим свідченням наукової цінності дослідження є впровадження його основних положень та результатів у практику ряду закладів системи військової освіти.

Дисертація завершується висновками, що системно відтворюють поставлені завдання та основні результати дослідження.

Наявність додатків у дисертаційній роботі демонструє самостійність і ретельність підготовки дослідження, обґрунтованість отриманих результатів, підтвердження теоретичних положень практичними здобутками та прагнення поділитися результатами власних науково-методичних досягнень.

Здійснений теоретичний аналіз, систематизація, узагальнення та конкретизація проблеми педагогічного дослідження, застосування адекватних, стосовно поставлених дослідницьких завдань, методів дослідження та

статистичного опрацювання емпіричних і експериментальних результатів, аналіз та узагальнення отриманих емпіричних та експериментальних результатів свідчать про оволодіння здобувачем основами наукової методології та методики наукового пошуку.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.
Дисертаційна робота є завершеною працею. Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу, дозволю собі зробити деякі зауваження та побажання. Обґрунтування міркувань.

1. У підрозділі 1.2 доцільно було б здійснити порівняння дефініцій «цифрова компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність» та «інформаційно-комунікаційна компетентність», оскільки кожна з них має різні характеристики в нормативних освітніх документах України та зарубіжжя.

2. Доречно було б уточнити трактування дефініції «інформаційно-комунікаційна компетентність», вказавши на її інтегративну динамічну якість особистості, яка проявляється у готовності здобувачів освіти до використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні та подальшій професійній діяльності.

3. В роботі іноді довільно використовуються терміни й поняття, а саме:

– замість «навчальний процес» відповідно до Закону України «Про освіту» (2017) потрібно вживати «освітній процес» (с. 18, 71, 103, 135, 166, 169);

– часто в тексті дисертації відбувається ототожнення понять «формування» і «розвиток» (с. 20); це ж саме спостерігається в назві розділу 2 «Педагогічне моделювання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів закладів спеціалізованої середньої освіти військового профілю» (с. 88). Хоча вони є різними за значенням, зокрема: формування – це цілеспрямований процес *становлення* певних якостей і властивостей під впливом спеціально організованих умов, а розвиток – це процес кількісних і якісних *змін* об'єкта, що відбувається упродовж певного часу і має

закономірний та послідовний характер. Результат формування – сформована якість, а результат розвитку – вищий рівень цієї якості.

4. У дисертаційному дослідженні визначено комплекс наукових підходів, які склали методологічне підґрунтя означеної роботи. Але їх перелік, на нашу думку, є недостатнім. В умовах орієнтації сучасної спеціалізованої середньої освіти на формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів доцільним було б обґрунтування *інтегративного* методологічного підходу. Він дозволив би забезпечити бачення в єдиній цілісній системі не лише структури означеної якості ліцеїстів, але й подальшого її формування.

5. Мають місце окремі порушення вимог щодо оформлення дисертаційної роботи: таблиця 2.5 подана не у повній відповідності до встановлених вимог; статистичні обрахунки в таблицях 1.1, 1.2, 1.11, 1.14 викликають зауваження.

6. У дисертації спостерігаються технічні, орфографічні та пунктуаційні описки.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, не знижують наукову значущість результатів дисертаційної роботи, яка виконана на високому науково-практичному рівні.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. У цілому, дисертаційна робота Суднікова Євгена Олександровича на тему «Формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю» безсумнівно є самостійною і цілком завершеною працею; характеризується актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю; містить значні наукові доробки, що повною мірою висвітлено в його наукових публікаціях. Результати дослідження є раціональними із метою формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам абзацу 3 пункту 2 та пункту 6 «Порядку присудження ступеня доктора

філософії...», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а за порядком оформлення – Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її автор – Судніков Євген Олександрович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 – «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри природничих дисциплін

і методики навчання Університету Григорія

Сковороди в Переяславі

Людмила ДОВГОПОЛА
Засвідчую:
Нач. ВК *Людмила Довгопола*